

eft, ben ik de grootste k dat alles n de s.l.e.k. ezen gezien zet ik een r G. op het „verouderd s eenig be- gedrukt mr van dhr A. n zou bijna egt wel een hrikt, waar- niets, waar- een geloofs- w. iets dat l weten: ik er niet, dat nden acht; nderschrift n mij geli- enchen ge- incluis) ge- n“. Ook wil van dhr Z. n me daar- an de Uwe. l me noemt geloof, dat den. Het is andaag nog . Dat betee- ouw als een ide woorden vandaag be- hien. Hij en de reforma- v. Hij en ik lizen van de or al van- gepasseerd; ideeën ge- men ze stil- l concepties. ing juist de liden, die in gen. Daarom ens zijn om n beroep op

punt. Maar in een door U aangehaald citaat zegt dhr Z. zelf: „de term Schriftuurlijk wil zeggen, dat bij het onderzoek van het werk Gods voortdurend nauwlettend wordt rekening gehouden met de Heilige Schrift en dat in die mate, dat het op de Schrift steunt“. Dit citaat keert zich tegen Uw rapport, en staat achter mijn critiek daarop. Want in het rapport is geen moment aan den door dhr Z. geformuleerden eisch voor Schriftuurlijk onderzoek van het werk Gods voldaan.

8. Ondertusschen kwam er bitter weinig terecht van het punt dat U aan de orde stelde, of n.l. de s.l.e.k. een Schriftuurlijk beginsel was, ja dan neen?

U zou het aan de Schriften toetsen. Maar U gaf slechts een brokje historie uit de 16e en 19e eeuw, en voor de rest veel citaten van dhr Z. Maar van bewijs uit de Schriften kwam niets. De Schrift biedt U blijkbaar slechts een „innerlijk grondmotief“, dat U aangrijpt „in het religieuze centrum van Uw bestaan“. Maar dat geloofstuk van de s.l.e.k. kon U toch blijkbaar nergens in de Schrift vinden. Het is een visie, die U, als Christen, tenslotte niet aan de Schrift, doch aan de werkelijkheid ontleend. En U mag dan met eenige zwier verze- keren, dat mijn bezwaar, dat „de Commissie geen po- ging deed om het licht der Schrift op te vangen“ door U is gewogen en te licht bevonden, mijn bezwaar blijft gehandhaafd. De Schriften bleven in het rapport ge- sloten, en nu opnieuw in Uw verdediging van dat rap- port. U hebt het beginsel der s.l.e.k. niet aan de Schrift getoetst, alleen maar aan Uw eigen recon- structie der historie, en aan wat citaten van dhr Zijl- stra. Om het maar ronduit te zeggen: U kwam aan het wegen van mijn bezwaar niet eens toe; U maakte zich ervan af. Als U na zoo'n zwak betoogje maar haastig concludeert: „te licht bevonden“, en op het congres met nadruk verklaart van uw eigen rapport dat het goed is, nu dan gun ik U dat plezier, doch het maakt op mij niet den minsten indruk. Uw rede- neering is misschien niet onhandig, maar ik vraag toch argumenten. B. HOLWERDA.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

emigratie naar Amerika en Canada.

Het is mij niet mogelijk al de brieven, die mij in verband met dit onderwerp geworden, persoonlijk te beantwoorden. Laat ik mogen volstaan met langs de- zen weg de toezegging te doen, dat getracht zal wor- den, in een nader bekend te maken vergadering con- tact te leggen tusschen hen, die daarin belangstellen en onze amerikaansche broeders. U hoort dus nader van mij hierover.

Intmiddels kreeg ik, juist voor dit stuk naar de pers ging, bericht van ds Joh. D. de Jong uit Grand Ra- pids, dat hij met een anderen predikant uit de Prot. Ref. Churches, afgevaardigd werd naar Canada om daar contacten te zoeken met emigranten uit Neder- land.

Bovendien zond hij mij een brochure, zoo juist ver- schenen en door hem geschreven (in de nederlandsche taal) op verzoek van de Zendingcommissie der Prot. Ref. Churches van Amerika, speciaal voor hen die gaan emigreren of geëmigreerd zijn naar Canada of Amerika. Deze brochure is zeer oriënterend aan- gaande het kerkelijk leven in Amerika en ik kan niet beter doen dan ieder, die daar belang bij heeft, het advies te geven deze brochure aan te vragen (zij wordt gratis beschikbaar gesteld). Het adres is: „PROTES- TANT REFORMED MISSION BOARD, Postoffice Box 562, Grand Rapids, Michigan U.S.A.“

Mochten er zijn, die persoonlijk contact wenschen met de broeders, die aangewezen werden namens de Prot. Ref. Churches om met emigranten in Amerika of Canada in verbinding te komen, dan kunnen zij zich wenden tot: REV. J. D. DE JONG, 1304 MAUDE AVE. N. E., GRAND RAPIDS, Mich. U.S.A.

VAN SPRONSEN.

BOEKBESPREKING

Christus, de Helland. Samengesteld onder redactie van dr F. W. Grosheide, Kampen. — J. H. Kok N.V., 1948.

Een verzamelwerk, dat „grootsch opgezet“ genoemd wordt, en de bedoeling heeft „de Christologie“ (let op dit woord) in den ruimsten zin van het woord te behandelen. „Alle gegevens“ der Schrift omtrent Christus, en verder „alles“ (!) wat in den loop der eeuwen over Hem gedacht en gedicht is in theologie en wijsbegeerte, literatuur en kunst, en dan ook nog „hoe de reacties waren op den persoon van Jezus Christus bij zijn tijdgenooten (!) en in den modernen tijd en „de verschillende werelden“, heet erin verza-

meld. „Een universeel Christus-boek“. Rustend op wetenschappelijke grondslagen, maar voor breederen kring geschikt. Standaardwerk van geheel eenige waarde.

Dit zijn aanhalingen uit een officiële aankondiging. Ik weet niet, in hoeverre de redacteur daarvoor aan- sprakelijk is, of een medewerker. Aankondigingen als deze gaan vaak buiten de schrijvers om. Hoe het zij, hier is zoo veel beloofd, dat wie iets van de kwesties afweet zich afvraagt: hoeveel deelen, hoeveel men- schen, hoeveel jaren, welke mannen, hoeveel tonnen zijn voor dit werk noodig geweest? En dan krijgt men 477 bladzijden, met 17 illustraties, en geen register. De inhoud:

„De Profetie“ (dr G. Ch. Aalders); „In de wereld gezonden“ (dr P. G. Kunst); „Christus in de brie- ven“ (dr F. W. Grosheide); „De strijd om het dog- ma“ (dr A. D. R. Polman); „Het Koningschap van Christus“ (dr K. Dijk); „Jezus Christus en de mo- derne tijd“ (dr G. Brillenburg Wurth); „Christus en de wereld van het Oosten“ (dr J. H. Bavinck); „Christus in de schilder- en beeldhouwkunst“ (Roel- land Koning); „Christus in de literatuur“ (dr H. Smilde); „Christus in de muziek“ (dr J. Waterink en J. van Gennep); „Christus in de apocriefe Evan- geliën en brieven“ (dr N. J. Hommes); „De Chris- tologie in de mystiek en de filosofie“ (dr S. O. Los); „Christus en de psychologie“ (dr J. Wate- rink); „Christus en zijn tijdgenooten“ (dr R. Schip- pers); „Losse uitspraken over Christus“ (A. G. Barkey Wolf).

Ik doe geen mensch en geen reputatie te kort, als ik verklaar: dit kan niet zijn, wat in de circulaire beloofd is.

Misschien dan iets goeds, b.v. voor studie, ook afgezien van de circulaire?

Tot mijn spijt kan ik voor studie-doelinden dit werk niet aanraden. Het zou wel heel bar zijn als er niet heel veel goeds in stond. Dat is dan ook onge- twijfeld wel het geval. Aan meer dan één medewerker een eeresaluut. Maar „onze menschen“ hebben ge- lukkig weer het oog leeren openen voor vraagpunten van essentieel belang. Ze laten zich niet meer „in slaap cadansen“. En op de vragen, die zij hebben le- ren stellen, krijgen ze of geen, of een verkeerd ant- woord. En van de wetenschappelijke fundeering komt in de door ons bedoelde gevallen niets.

We zwijgen nu maar over de collectie losse uit- spraken, bijeengelezen door dhr Barkey Wolf, zonder duidelijk aangegeven vindplaats, met oncontroleer- bare en soms onjuiste vertaling, vermenging van rijp en onrijp, waar en vals, op de kardinale punten son- der inleiding, die echter ontbreekt, onverstaanbaar, en eindigend met twee auteurs niet uit de arbeiders- wereld, al heeten de citaten daaruit genomen. Seri- euzer werk bedoelt in de theologische verhan- delingen gegeven te worden: het zou immers gaan over de christo-logie?

Welnu, bij alle waardeering voor het vele goede (hoewel bij deze theologen nergens verrassende) dat hier geboden wordt, doch dat meerendeel reeds over- bekend was, mogen wij niet verzwijgen dat hun werk voor ons onbruikbaar is op de punten, die in geding gebracht zijn.

Wat Aalders zegt, b.v. over de „typen“ van den Messias, is niet juist en niet op de hoogte van wat op dit punt van dieper denken gepubliceerde vrucht is. Het is bovendien sterk aphoristisch.

Wat Kunst geeft is als overzicht der „heilige ge- schiedenis“ te kort en daarom niet verder brengend. Met Grosheide's opvatting van den technischen term „in Christus“ (volgens hem valt hier de „nadruk op het in Hem rusten“) kunnen we ons niet ver- eenigen, en de kwestie is weder van actueel belang. Als Polman beweert, dat in den klassieken strijd om het christologisch dogma „de term „onpersoonlijke menselijke natuur“ weinig gebezigd wordt“, dan achten wij deze poging om het rumoer, dat Hepp- Kuiper in dezen hebben gemaakt, en ook de onrijpe oekase van Waterink-Grosheide inzake het „gerefor- meerd belijden“ in dezen met den mantel der kame- raadschap te bedekken, nog te zeer wereldsch: want er wordt in de geciteerde woorden nog te veel ver- goelikt te hunner bescherming. En wat door anderen tegenover genoemde heeren is verdedigd en vastge- legd, dat wordt door Polman kalmpjes doodgezwegen (145) of — op de besproken manier — zoo'n beetje weggeredeneerd. Polman kan niet dankbaar zijn. Ter- wijl voorts de onderscheiding van „twee naturen in“ dan wel „tot“ één Persoon vereenigd, in den nevel blijft hangen.

Als Dijk ons komt vertellen, dat Barth de gerefor- meerde opvatting van Christus' Koningschap „niet geheel“ vasthoudt, dan zeggen we: ach so! Niet veel meer wil ons over de lippen, als hij van tweeërlei „macht“ van Christus overspringt op tweeërlei „rijk“, waarvan het ééne „ondergeschikt“ is aan het andere, hoewel ze geen oogenblik van el- kaar mogen worden gescheiden, en hoewel met het ondergeschikte „regiment“ (of „rijk“) bedoeld wordt het regiment in de kerk en over zijn gemeente maar ook op elk „terrein“ dat Hij op- eischert voor Zich en waar zijn Rijk nog zal moe- ten komen. En schémieren gaat het ons, als we Dijk hooren spreken over de „algemeene genade“. Van de twee-terreinen-leer neemt hij afscheid, — we hebben toch al iets bereikt. Maar verder heeft „men“ in Dijk's omgeving het nog niet willen brengen, en

dus gaat Dijk ook niet verder. De algemeene genade wordt door hem bewezen met de algemeene genade: „Gods genade“, zegt hij, „is in wezen één“ (wat ik ook vind), en nu „functioneert ze anders in de wedergeboorte van den zondaar dan in den zon- neschijn en den regen, in de rijpende korenaar en de bloeiende bloem, in de denkkraft van den geleerde en de schoonheidsontroering (pas nu op) van den kunstenaar, aldus de redeneering. De kwestie der tweeërlei genade is dus afgedaan met ver- wijzing naar de functie der in wezen ééne genade. Ik weet niet, wat functie van gena- de is, als ik, wat hier toch noodig is, goed nadenk. Maar ik begrijp er dit van, dat ik nu op Dijk's gezag óók van algemeenen en bizonderen toorn spreken moet, en van algemeene en bizondere wijsheid, en van algemeene en bizondere rechtvaardigheid, en van al- gemeenen en bizonderen haat, en van algemeene en bizondere voorzienigheid; want de functie is hier telkens weer anders dan ginds. Tenminste, als Dijk ter zake spreekt. Hij leidt alles af uit de „twee- soortige werking“ der in wezen ééne genade. Van beide genaden (want de auteur telt er toch twee, ondanks zijn verzekering van „in wezen één“) verzekert hij dat Christus de Middelaar is. Hij is dus Middelaar der progressieve continueering, begrijp ik; Middelaar der con- tinueering van de mogelijkheid van slachtoffers der wraak. Dat wordt een vreemde, een nieuwe theologie; nieuw modernisme, wijl nieuwe uitholling van het begrip „middelaar“. Het woord „uitholling“ is in de omgeving van Dijk niet onbekend. Het moo- ste van alles is dan, dat de auteur, die nu eenmaal met instemming gelezen heeft, dat Christus' regnum potentiae (machtsregering) ondergeschikt is aan het regnum gratiae (genaderegering), en „regnum“ door „rijk“ vertaald heeft (een inter-regnum wordt zeker een tusschen-rijk?), nu niet meer terug kan, en des- wege komt verzekeren, dat Christus' machtsrijk onderworpen is aan zijn rijk van (ook) al- gemeene genade. De V.U. kan nu weer een dissertatie creëren over deze nieuwste Kuiper-ver- haspeling in den vorm eener Kuiper-bescherming. Een nieuwe reddingspoging voor een verloren zaak. De algemeene genade zet dan volgens Dijk levens- akkers in bloei. En op elk terrein waar dat ge- beurt (waar is dat niet het geval?) heerscht Chris- tus als Middelaar. De visschen schieten dus kuit niet zonder het kruis? Ja, ja, wat is dat: „niet zon- der“? Weer een dissertatie op komst.

Dat Bavinck ons niet kan bevredigen zal wel nie- mand verwonderen. Als hij Gandhi beziet, bewondert hij het in hem, dat hij aan de harten van eenvoudige koelies onbegrensde machten van zedelijke energie heeft weten te ontlokken; hij wist hen n.l. te bewegen om moreel ongehoorzaam te zijn tegen kennelijk on- rechtvaardige gouvernementebepalingen (dat was hun satya Graha). Ze verdroegen vervolging zonder on- trouw te worden aan hun beginsel. Jammer, dat Ba- vinck in 1944 vlak in zijn buurt geen Gandhi-koelies heeft kunnen ontdekken in de satya Graha naar art. 31 K.O.: hij is altijd wat myoop geweest. Gandhi be- lijdt doelbewust het Hindoeïsme — en Bavinck noemt hem „zoeker“. En hij meent, dat de oostersche opvat- ting der geschiedenis als cyclisch proces van eeuwi- gen terugkeer opkomt uit „kosmisme“, d.i. „staren op de orde in den kosmos“. Ik noem het anders.

Als eindelijk Waterink ons komt verzekeren, dat Christus kan noch mag „betrokken worden“ in de relaties en bepalingen waarnaar wij het karak- ter van een mensch beschrijven, dan ben ik geneigd, hem gelijk te geven voor wat zijn bedoeling betreft; ik weet alleen niet hoe ik met dat „niet be- trokken mogen of kunnen worden“ aan moet. Heeft Christus' ambtsbewustzijn niet re- latie- en bepaling-werkend gewerkt, ook onder invloed van zijn kennis van de Schriften, sprekend over „den“ Messias? Een vraag, die te meer op haar plaats is, waar de auteur van de tegenstelling van „verklaren“ en „verstaan“ gebruik wil maken, hoe dan ook. En waar hij nog altijd de hierboven gereleveerde verklar- ing omtrent het „belijden“ der onpersoonlijke men- schelijke natuur van Christus (precies weet ik de re- dactie niet meer) op zijn naam heeft staan, een tikje verzeend met Grosheide, in dezen.

We eindigen. We schreven deze aankondiging niet met genoegen, en hopen dat die auteurs, die beter of althans niet zoo betwistbaar werk leverden, door ons zich niet miskend zullen achten. Het nadeel van het schrijven in verzamelwerken is nu eenmaal, dat de één den ander „ophaalt“, dan wel in de schaduw helpt zetten. Wij voelden ons verplicht, te vragen of voor „onze menschen“ dit boek als studie werk kan wor- den aanbevolen. Om die vraag, die ons zeker gesteld wordt, te beantwoorden, moesten wij wel doen uitkomen dat 't op die punten, die toch eindelijk maar eens als betekenisvol moeten worden aangemerkt, ons moest teleurstellen: de auteurs in meerderheid hebben zelf zich verwijderd van bevoegde krachten die zij niet an- ders dan tot hun schade kunnen mis- sen. Het werk is een typisch symptoom der verarming, die 't gevolg is van het sectarisme van 1944. 't Is immers in zijn behandeling der grond- vragen een duidelijke neerslag van de groeps-men- taliteit, waar zijn samensteller zich niet boven uit heeft kunnen werken, en die in 1944 hem zelf heeft verla- gen tot zijn blijvende schade en schande. K. S.